

Med reservation för
eventuella ändringar

OLOF PALME

Anförande vid SKTF:s jubileumskonferens 86 02 11

Sveriges kommunaltjänstemannaförbund bildades 1936. I år fyller förbundet alltså 50 år. Att ha blivit inbjuden att tala vid denna jubileumskonferens ser jag som en stor ära.

När Sveriges kommunaltjänstemannaförbund bildades 1936 bestod förbundet av 8.000 medlemmar. Idag organiserar SKTF 170.000 kommunala tjänstemän. Dessa siffror avspeglar såväl den offentliga sektorns tillväxt som SKTFs framgångar vad gäller att öka organisationsgraden för de offentliganställda tjänstemännen. Om organisationen tillväxer i samma takt under nästa halvsekel, kommer den att fira sitt 100-årsjubileum med över 3.6 miljoner medlemmar.

SKTF är ett förbund med många kvinnliga medlemmar. Anledningen är naturligtvis att det var inom den offentliga sektorn som kvinnorna fick jobb, när de började gå ut på arbetsmarknaden i stor skala. Den genomsnittliga SKTF-medlemmen, har jag lärt mig, är

en kvinna, ca 40 år gammal. Hon har jobbat i kommunen i mer än tio år. Och hon trivs med sitt arbete.

Det är henne vi talar med, när vi ringer till kommunen i något ärende. Det är hon som fyller i vårt lånekort på biblioteket och det är hon som ler tröstande och räcker fram borsten, mot den som sitter i tandläkarstolen. Det är hon som finns till hands ute på service-centralerna och ser till att våra äldre anhöriga har det bra.

Det är hon, kan man säga, som är den offentliga sektorn. Det är med hennes hjälp vi har byggt upp den generella välfärden och det är hon som nu är med och utvecklar och förnyar de offentliga verksamheterna. Det är hon som i år firar 50-årsjubileum.

x x x

I ett historiskt perspektiv är det välfärdssamhälle som hon representerar både storslaget och unikt. Hur hisnande var inte tanken, då när den föddes, att det goda i samhället skulle kunna delas av alla. I vårt land har den generella välfärden framför allt byggts upp efter andra världskriget. Den är med andra ord

förhållandevis ung, vilket naturligtvis gör den sårbar. Men enbart det faktum att visionen om välfärdssamhället visade sig vara möjlig har gjort den stark och tålig.

Större delen av den svenska välfärden är generell, d.v.s den utgår till alla, som en rättighet, oavsett vem man är eller vad man tjänar. Vi har en mödra- och barnavård som är till för alla och som också utnyttjas av så gott som hundra procent av alla föräldrar. Vi har ett skolsystem, som erbjuder alla samma goda utbildning, oavsett var man bor eller vilken ekonomi ens föräldrar har. Vi har en sjukvård, som ger vård efter behov och inte efter betalningsförmåga. När vi nu bygger vidare på välfärden är det just de generella fördelarna vi skall ta vara på.

Det välfärdsbygge vi idag förfogar över ger oss enorma resurser. Vi var tack och lov framsynta nog att under de goda åren på 1960-talet och i början av 70-talet bygga upp den sociala tryggheten och välfärden till en hög nivå. Nu är det därför möjligt att, trots en mer måttlig tillväxt, värna och utveckla det vi redan har. Nu har vi samlat ihop de resurser som behövs; nu gäller det att se till att de förvaltas väl. Nu skall vi skärskåda det vi

åstadkommit, rätta till brister, förbättra och bygga vidare där det är mest angeläget. Det ger oss också en möjlighet att börja tänka i lite annorlunda banor. Att pröva nya sätt att, med den offentliga sektorns hjälp, tillfredställa olika behov, att öka valfriheten och inflytandet.

I en ny rapport till LO-kongressen sammanfattas huvudargumenten för den generella välfärdspolitiken i åtta punkter. Styrkan i en välfärd för alla, säger man i rapporten, är att:

- Den är rättvis i och med att alla får del av den.
- Den ger möjligheter till omfördelning över livet och mellan grupper.
- Den är stabil eftersom den innebär både skyldigheter och rättigheter för alla
- Den skyddar de mest utsatta. Internationella jämförelser visar hur svag en selektiv politik är i att skydda de som har det sämre än genomsnittet.
- Den skapar frihet, eftersom den inte låser in människor i ett beroende, som kan vara svårt att komma ur.
- Den ger oberoende. Människor kan leva sina liv också när de blir sjuka eller gamla.
- Den ger rörelsefrihet eftersom rättigheterna följer individerna.

- Den ger mindre byråkrati eftersom den, till skillnad från ett system som bara tar hand om de sämst ställda, inte bygger på behovsprövning.

Detta är välkända tongångar inom det fackliga området. Ni inom SKTF har, bl a på er senaste kongress 1984, uttalat att den offentliga verksamheten skall stå på solidaritetens grund. Den gemensamma och solidariska välfärden har med andra ord en bred förankring inom fackföreningsrörelsen. Den är en del av den svenska modellen.

Den offentliga sektorn är en hörnsten i den generella välfärden. Vill vi ha en välfärd för alla, då måste vi också ha en stor offentlig sektor av hög kvalitet. Vad är det då för sorts offentlig sektor vi förfogar över idag? Vad är dess styrka?

För det första måste vi erinra oss att vi har en förvaltning som, till skillnad från vad som faktiskt gäller i många andra länder, är fri från korruption. Detta betraktar vi som så självklart att vi nästan aldrig tänker på det. Men faktum är att just detta är oerhört grundläggande och viktigt och representerar en stor trygghet för medborgarna. När människor i vårt land känner sig felaktigt bemötta av myndigheter, så beror det inte på att de blivit

offer för en organisation, som systematiskt bygger på korruption och godtycklighet. Däremot - men det är en helt annan sak - kan vårt system ibland vara alltför byråkratiskt och stelbent uppbyggt. Ett viktigt led i förnyelsen av den offentliga sektorn är därför att rensa ut allt det som är krångligt och besvärligt för dem som utnyttjar tjänsterna och många gånger också för dem som arbetar där.

För det andra: Den gemensamma sektorn är demokratiskt styrd. Detta är också något unikt. Den erbjuder alla att få insyn i verksamheten. Häri ligger också en viktig förklaring till att det är så lätt att "skälla på" den offentliga sektorn. Den tillåter att vi kritiskt granskar den. Denna offentlighetsprincip är något vi måste värna om - och som ofta står i bjärt kontrast till den praxis vi kan se i delar av det privata näringslivet.

Att den offentliga verksamheten är demokratiskt uppbyggd innebär också, för det tredje, att den öppnar möjligheter för medborgarna till ett direkt inflytande och deltagande. Det är något vi skall ta fasta på och utveckla. Vi skall, steg för steg, flytta beslut och verksamhet närmare brukarna. Den offentliga sektorns demokratiska uppbyggnad utgör i detta avseende en enorm potential, när det gäller

att bryta passivitet och utanförstående, när det gäller att skapa deltagande, aktivitet och ansvarstagande bland de många.

Den fjärde stora resursen är den höga kompetensen hos de anställda. Vi är vana att möta kunniga och intresserade människor, när vi besöker offentliga inrättningar. Visst kan de flesta ge exempel på hur snorkigt de blev bemötta på någon myndighet eller hur krångligt det var att hitta någon som kunde visa till rätta på det stora sjukhuset. Sammantaget vet jag att både kunnandet och den mänskliga behandlingen hör till regeln. Det andra är undantag.

En femte tillgång är att den offentliga sektorn har modern utrustning av hög kvalitet. Det gäller sjukvården, skolan, förskolan; ja, överallt är vi vana vid att möta en välutrustad miljö, som är anpassad till de olika verksamheterna. Visst finns det ständigt behov av förbättringar och det har vi också vant oss vid att kräva och det är bra.

Strax före jul såg jag ett inslag på Aktuellt i TV, som gav en bild utifrån av den svenska vården. Inslaget handlade om att svensk handikapphabilitering går på export till Saudi-Arabien. Vi fick se ett svenskt behandlinghem för handikappade barn, med

svensk utrustning och svensk personal. Reportern frågade den arabiske föreståndaren för behandlingshemmet, hur det kom sig att man under de senaste åren mer och mer kommit att använda sig av svenska behandlingsmetoder. Tidigare hade ju amerikanska och engelska företag i stort sett haft monopol på den här typen av verksamhet i Saudi-Arabien. Föreståndaren svarade: "Vi tycker att den svenska vården är mänskligare." Det är ett tecken på att kombinationen av god utrustning och hög kompetens hos personalen ställer den svenska vården i en särställning internationellt sett.

Att den offentliga sektorn i vårt land har en så hög kvalitet, beror ju just på att den är gemensam för alla. I länder där de som har råd kan köpa sig en god vård, bra utbildning för sina barn, en trygg och mänsklig omvårdnad på äldre dar, där blir oftast det som erbjuds de mindre väl beställda av dålig kvalitet. De får hålla tillgodo med sjukvård, daghem och skolor som har betydligt sämre standard än de privata motsvarigheter som de välbärgade kan köpa sig till.

Att alla har lika tillgång till samhällets service är därför en av de viktigaste fördelningsfrågorna. Kraven på privatisering måste sättas in i det

sammanhanget. De grundläggande idémässiga frågorna gäller något mycket enkelt: skall man erbjuda samhällets tjänster på så långt möjligt lika villkor eller skall de som kan betala för sig gå före?

En gemensam och generell välfärd är också lättare att finansiera än en selektiv, eftersom alla vet att de får något för de skatter de betalar. Vi undviker därmed ett "dom"-och-"vi" resonemang, som underblåser egoism, som bäddar för skatterevolter och som urgröper förtroendet för det gemensamma. Så är det i alltför många andra länder. Så vill vi inte ha det här.

x x x

Att vi har en högkvalitativ och väl utbyggd offentlig verksamhet betyder emellertid inte att vi kan slå oss till ro. Tvärtom. Vi står nu inför stora och svåra uppgifter i den offentliga sektorns utveckling. Under de kommande åren kommer kraven på förnyelse och effektivisering av verksamheten i stat, kommuner och landsting att ställas med allt större kraft.

Orsakerna är flerfaldiga. En faktor, som är omöjlig att gå förbi, är finansieringsproblemen. Den offent-

liga verksamheten måste betalas - något man blir påmind om när budgeten skall formas ut.

Problemen att finansiera den offentliga verksamheten är väl kända. Fram till 1976 fördes en politik som gav ett överskott i den samlade offentliga sektorn; det skapade ett kollektivt sparande, som tryggade investeringar och gav framtida jobb. Efter 1977 urholkades emellertid detta sparande snabbt och vi fick efterhand ett allt större underskott i den offentliga verksamheten.

Detta underskott för med sig flera problem. Det tvingar den offentliga sektorn att låna stora summor från den privata sektorn. Därmed sker en väldig omfördelning av förmögenheter från det allmänna till de hushåll och stora företag som kan låna ut pengar till den offentliga sektorn och som bygger upp stora fordringar på skattebetalarna.

Det innebär att allt större resurser därmed måste avsättas från den offentliga sektorn till att betala räntor på en växande statsskuld. Underskottet i statens budget driver dessutom upp räntor och priser och göder en svällande finansiell verksamhet, samtidigt som den höga inflationen urholkar landets konkurrenskraft, slår ut industri och ställer arbetare

och tjänstemän utan arbete. Så blir budgetunderskottet en börda, en gökunge i välfärdssamhällets bo. Det göder därjämte spekulation och inflation.

De offentliga affärerna måste därför saneras. Den nuvarande regeringen vill inte använda metoden att förbättra statsfinanserna genom åtstramning - med nedskurna utgifter eller med skattehöjningar. En sådan politik drar in köpkraft, vilket beskär efterfrågan och driver upp arbetslösheten. Och eftersom den fulla sysselsättningen är regeringens viktigaste ekonomisk-politiska mål, vill vi inte använda arbetslösheten som ett medel att nå andra mål i den ekonomiska politiken.

Den viktigaste uppgiften är istället att få till stånd en god tillväxt i ekonomin. Tillväxt minskar arbetslösheten - vilket minskar samhällets kostnader för arbetslöshetsbekämpning och socialbidrag - samtidigt som de offentliga inkomsterna stiger. Det är med glädje vi kunnat konstatera att tillväxten under de tre senaste åren varit god i vårt land; bruttonationalprodukten har växt med i genomsnitt 2,5 procent om året, att jämföra med 1 procent per år under perioden 1976-82. Budgetunderskottet har också kunnat mer än halveras. Vi har därmed kunnat börja ta oss ur underskottsproblemen utan några kraftiga

nedskärningar av den offentliga välvärden - något som många förståsiggpåare hävdade var omöjligt. Detta är den kanske viktigaste framgången för den tredje vägens ekonomiska politik.

Nu skall vi gå vidare på den vägen. Men om vi skall kunna fortsätta att nedbringa budgetunderskottet och gå mot balans i de offentliga affärerna utan att behöva tillgripa en ensidig åtstramningspolitik kommer det också att krävas att den offentliga verksamheten görs effektivare - i klartext: att vi lär oss göra mer med de resurser vi har.

Under uppbyggnadsskedet av den offentliga sektorn - över de första stora trygghetsreformerna på 30- och 40-talen ända fram till början av 1980-talet - kunde vi mobilisera nya resurser i stor skala till den offentliga verksamheten. Även fortsättningsvis kommer den offentliga sektorn att växa, men dess tillväxt kommer att vara långsammare än förr. Därför kommer det framgent - om vi vill uträtta mer med den offentliga sektorn - att bli viktigare att vi lär oss att förflytta och effektivisera utnyttjandet av de resurser vi redan har!

Men kraven på en förnyelse av den offentliga sektorn ställs också av andra skäl och utifrån andra ut-

gångspunkter än de ekonomiska:

Det finns fortfarande en rad behov som inte är tillfredställda. Vi vill få bort onödig byråkrati och krångel. Vi måste förbättra servicen, öka valfriheten och göra det lättare för medborgarna att delta och påverka.

Regeringen lade mot denna bakgrund för knappt ett år sedan fram ett program för den offentliga sektorns förnyelse. En hel del har redan hänt. Vi har slagit fast principerna för förnyelsearbetet; på vissa områden har förslag redan lagts till riksdagen i syfte att förverkliga intentionerna i regeringens förnyelseprogram. Det pågår också ett stort antal försök runt om i landet.

När det gäller att svara upp mot ännu ej tillfredställda behov inom den offentliga verksamheten så har vi nyligen tagit ett stort och viktigt steg, nämligen att påbörja en utbyggnad av förskolan, så att den 1991 kan erbjuda alla barn en plats från ett och ett halvt års ålder. Det faktum att inte alla föräldrar som velat det har kunnat få en plats inom barnomsorgen för sina barn har varit en orättvisa, som nu kan rättas till.

Ytterligare ett område där vi behöver bygga ut är äldreomsorgen. Vi måste prioritera och understödja den riktiga och angelägna utvecklingen mot att gamla skall kunna bo kvar hemma så länge det går. I samma anda bör vi också förändra institutionsboendet, så att miljön blir mer hemlik och så att även de som absolut måste bo på institution kan få bestämma själva över sin dag och leva ett så normalt liv som möjligt.

Barn- och äldreomsorgen är således två prioriterade områden, som vi måste skapa resurser för, så att de kan växa i takt med behoven. Men också på andra områden finns angelägna behov som kräver utbyggnad.

I takt med att samhället förändras, blir också människornas önskemål och behov annorlunda. Det måste den offentliga sektorn kunna anpassa sig till. Den får inte stelna i sina former. Den avbyråkratisering som nu satts igång är ett viktigt led i denna anpassning och omvandling till en mer smidig och lättillgänglig organisation.

Avbyråkratisering handlar mycket om att se över de lagar som styr verksamheten. Vi har lärt oss att lagstiftning inte alltid är det lämpligaste medlet att styra en verksamhet. Det är inte heller alltid

ändamålsenligt att ha många och detaljrika regler. Ju mer invecklade reglerna blir - och ju fler de blir - desto större är risken att de sammantaget blir ett snårigt hinder istället för ett effektivt redskap.

Därför gör vi nu en översyn av regler som riktar sig till myndigheter, till kommuner och landsting, till näringslivet och - viktigast av allt - regler som riktar sig direkt till medborgarna. Syftet är att avveckla de regler som inte behövs och att förenkla dem som är viktiga att ha kvar.

Avbyråkratiseringen är också ett sätt att förbättra servicen - något som är nödvändigt om vi vill behålla och stärka förtroendet för den offentliga sektorn hos allmänheten.

En god service gör att människor känner att verksamheten är till för dem. En god service innebär att man är lyhörd för de önskemål och de behov som finns. En god service innebär också att man, på ett effektivt sätt, tar vara på den kapacitet och det kunnande som finns hos personalen.

Ty det är bara de som arbetar i den offentliga sektorn, de som dagligen möter människorna i sina jobb,

som kan åstadkomma en förändring. Därför är det oerhört glädjande att SKTF, när förbundet gått ut med en kampanj som kallas "släpp loss", fått 7.000 förslag från sina medlemmar på hur servicen i den kommunala verksamheten kan förbättras. Detta intresse vittnar om att det finns en stor förändringsvilja. Det måste finnas mycket initiativkraft ute på era arbetsplatser, när lusten att "släppa loss" och göra ett bra jobb bättre är så stor. Det kommer vi alla att få glädje av, när vi tar offentliga tjänster i anspråk.

Vi har också sagt att det är viktigt att öka valfriheten. Det innebär t ex att man själv skall kunna välja skola eller vårdcentral. Att utveckla fler alternativ inom ramen för den offentliga sektorn är en stor och spännande utmaning. Vi vet att folkrörelserna och på senare tid allt mer också kooperativ av olika slag kan göra mycket för att just öka valfriheten. Det pågår en utveckling på det här området som vi stimulerar på olika sätt och som vi följer med intresse.

Att öka medborgarnas deltagande och inflytande hör också till förnyelsen av den offentliga verksamheten. Det gäller främst inom barnomsorgen, skolan, sjukhemsvården och service-centralerna för äldre och

handikappade. Det kan t ex innebära att föräldrarna på daghem får inflytande över öppethållandetider eller över den pedagogiska verksamheten och att de också kan göra egna arbetsinsatser om de så önskar. Eleverna i skolan skall kunna få bestämma mer över skolans miljö men också, i takt med stigande ålder och mognad, över undervisningen. De som vistas i servicebostäder, på långvårdssjukhus och sjukhem skall ha samma rättigheter som de som bor i vanliga lägenheter. De skall kunna inreda sina rum och få bestämma över sin dagliga tillvaro.

En annan viktig uppgift är skapa mera jämställda förhållanden mellan kvinnor och män. Av SKTF:s medlemmar är ca 75 procent kvinnor. Ni vet själva hur illa det på sina håll är ställt med jämställdheten inom den offentliga sektorn.

Samtidigt har vi just inom den offentliga sektorn - för att den är demokratiskt styrd - relativt sett goda möjligheter att faktiskt utjämna mäns och kvinnors villkor. Det är viktigt att den personalpolitik som bedrivs inom stat och kommun än mer riktas in på att undanröja kvarvarande skillnader mellan kvinnor och män. Här borde den offentliga sektorn kunna gå i bräschen för en progressiv utveckling - inte minst med tanke på hur det ser ut på den privata sidan.

Där är intresset betydligt svalare - för att inte säga ofta obefintligt - när det gäller att släppa fram kvinnorna. På detta område har den privata sektorn väldigt mycket att lära av den offentliga.

x x x

Den offentliga sektorns förmåga att rättvist fördela sociala nyttigheter efter behov, inte efter inkomst, är en garant för att alla har en grundtrygghet i livet. Den utgör grundvalen i ett samhälle som bygger på gemenskap och som strävar efter allas välfärd och allas trygghet. Men det finns och kommer alltid att finnas otrygghet, som vi inte kan förutse eller förhindra med generella insatser. Vi kan inte skapa ett samhälle, som inte ställer människor inför prövningar. Men vi kan heller aldrig acceptera, att enskilda människor av olika anledningar skall behandlas som ohjälpligt utstötta.

Mycket av det goda i vårt önskade rättvisa och jämlika samhälle måste skapas och försvaras av människorna själva, tillsammans. Det får aldrig bli tal om "vi" och "dom". Det solidariska samhället består - om man genomlyser det - av människor som har tillit till varandra och som ömsesidigt bryr sig om varandra. Ingen är enbart svag eller stark. Vi är alla - i

olika skeden av livet - både svaga och starka. Alla bär inom sig på en kraft till utveckling och förändring både av de egna villkoren och av andras.

De som har nära och goda relationer med människor de har runt omkring sig har lättare att klara bekymmersamma perioder i livet. Om det finns någon som bryr sig om och griper in tidigt när något håller på att gå på tok hamnar man inte så snabbt och obönhörligt i riktigt hopplösa situationer.

Men "kärlek lever av att kärlek se", heter det. Det samhälle vi vill ha skapar trygga människor som orkar dela med sig av det goda till varandra. Det hårda, egoistiska samhället skapar otrygga människor, som vänder taggarna mot varandra i sin ensamma oro för att bli en av de många, många förlorarna i de få vinnarnas paradiset.

I det hårda konkurrenssamhället finns det inte något förtroende människorna emellan. Ty där måste människorna ständigt bekämpa varandra; den som inget har, måste slåss för sina möjligheter att få det bättre. Och den som har något, måste ängsligt skydda och bevaka det från angrepp. Varje människa blir en medtävlare och ett tänkbart hot. Ur detta föds misstro och misstänksamhet. Ur detta föds slutligen

också förtrycket, när de välbeställda tar sig rätten att till skydd för sin egendom och sina privilegier bygga murar mot vanliga människors krav på en mera rättvis fördelning. Det blir ett i längden isande kallt och ödsligt samhälle för alla att leva i.

Det rättvisa och trygga samhälle vi vill bygga har kommit ett gott stycke på väg. Det vi hittills har åstadkommit har gjort människor starkare och friare än någonsin tidigare. Det är därför naturligt att människor nu kräver ett större utrymme för egna val och avgöranden. Att vi vill ha ett ökat inflytande på alla livsområden, i arbetet, i det privata och över det samhälle som ger ramarna för våra liv. Dessa krav och förändringar måste vi ta fasta på och ge en framskjuten plats i det fortsatta arbetet.

I detta arbete för att förnya och bygga vidare på vår välfärd kommer den offentliga sektorn att ha en central roll. För alla oss som är offentliganställda gäller det nu att svara upp mot de utmaningar som ställs och se de möjligheter som öppnas. Vår uppgift - vare sig vi är tandtekniker, kontorister, socialsekreterare, bibliotekarier eller förtroendevalda - är att på en och samma gång göra den offentliga verksamheten mer effektiv, mer serviceinriktad och mer mänsklig. I det arbetet kommer vi verkligen att

"behöva varandra". Jag är övertygad om att SKTF här med kraft och kreativitet kommer att gripa sig an den uppgiften. Jag önskar er fortsatt framgång också under de kommande 50 åren på marschen mot de 3.6 miljoner medlemmarna.